

KAPRONCZAY KATALIN*

„Komáromi napok 1849-ben...” –

**Hamary Dániel orvosdoktor visszaemlékezései
alapján**

1869-ben Pesten, **Heckenast Gusztáv** kiadásában jelent meg egy 135 oldal terjedelmű könyv, címe: „*Komáromi napok 1849-ben Klapka György honvédtábornok alatt*”. Szerzője **Hamary Dániel** (1826–1892) orvosdoktor, a könyv kinyomtatásának évében lett – egyéb orvosi és társadalmi tiszt-sége mellett – a tatai m. kir. 64. zászlóalj ezredorvosa.

Az 1848–49-es szabadságharc idején 22–23 esztendőes Hamary elsőéves medikusként kapcsolódott be a forradalmi megmozdulásokba. A jeles márciusi napok minden fontos eseményében aktívan részt vett. A tanév befejezése után hazautazott szülővárosába, Tatára, ahol hamarosan nemzetőri szolgálatra jelentkezett. Részt vett az 1848. október 30-i schwechati ütközetben, majd 1849 nyarán a komáromi tüzerekhez került és egészen a vár megadásának napjáig (október 2.) ott szolgált, hadnagyi rangot érve el.

A komáromi vár a szabadságharc utolsó hónapjaiban stratégiaiilag, majd a fegyverletétel feltételeinek megkötésekor diplomáciailag is kulcsfontosságú szerepet töltött be. Az 1849-es tavaszi hadjárat sikerei után sem tudták a magyar seregek elhárítani az ország fenyegetettségét. Sőt a veszély még fokozódott is, hiszen már júniusban hírek érkeztek az osztrákok szövetségeseiként határainkat megközelítő, óriási erővel felvonuló orosz hadtestekről. A hadi helyzet alakulása folytán július közepére minden nélkülözhető erőt Komárom környékén összpontosított a magyar hadvezetés.

Hamary emlékiratai a július 11-i csata leírásával kapcsolódnak be a komáromi vár és a szabadságharc tragikus végkifejletének krónikájába. Július 11-én Klapka Komárom alatt megkísérelte áttörni az osztrák frontvonalat, de a bonyolult haditerv néhány alparancsnoka ügyetlensége miatt kudarcba fulladt, annak ellenére, hogy a magyar honvédsereg volt létszámbeli fölényben. Közben az orosz hadtestek – mintegy 200 000 fő – a Duklai-hágónál megkezdték az országba való beáramlást. **Görgey** elterelő hadműveletének eredményeként Klapka olyan előnyös helyzetbe került, hogy a július 28–29-i, illetve az augusztus 3-i és 9-i akciókkal felszabadította Komárom térségében a Duna mindkét partját. Megsemmisíteni nem tudta az osztrákokat, de laposan megkergette őket és némi veszteséget is tudott okozni a császári seregeknek (kb. 1500 fő és 30 löveg). Ez a hadművelet volt a komáromiak utolsó – hacsak részben is – sikeres haditette. Klapka ezután egészen Győrig nyomult előre csapataival, újoncozni kezdett és a komáromi várvédelem létszámát ilyen módon 20 ezerre tudta emelni. Hamary igen részletesen beszámol erről a sikeres megmozdulásról, pontosan követi a rajtaütések menetét, megnevezi a harcokban jeleskedő parancsnokokat, honvédeket.

* Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 1123 Budapest, Török u. 12.

Az ország többi hadszínterén azonban tragikus fordulatot vettek az események: augusztus 5-én az osztrákok átlépték a Tisza vonalát, augusztus 9-én lezajlott a temesvári csata, amelynek következtében szinte szétesett a magyar haderő. Görgey számára ekkor vált egyértelművé, hogy nincs más kiút, mint az ellenséggel való megegyezés. A világosi fegyverletétel napján – augusztus 13-án – Klapka is kénytelen volt elhagyni Győrt és megkezdeni a visszavonulást Komárom felé. Augusztus 18-án értek vissza az erődítménybe, a következő napon már körülvették a várost a császári csapatok és Klapkát is megadásra szólították fel. A haditanács először természetesen elutasította azt, hogy feltétel nélkül adják át a várat. Miután az oroszoktól is hasonló tartalmú felszólítást kaptak, rákényszerültek, hogy tárgyalásokba kezdjenek. Első lépésként 14 napos fegyverszünetet kötöttek. Az így nyert időt a blokád alatt tartott vár erőinek összpontosítására és a rend hadiállapothoz igazodó megteremtésére fordították. Az intézkedések nem csupán a hadbéliekre, de a polgári lakosságra is kiterjedtek. A világosi fegyverletétel híre azonban még mindig csak bizonytalan formában jutott el Komáromba, teljes bizonyosságot csak a már kapitulált egységek elől menekülő honvédektől szereztek. Augusztus közepén még négy erődítmény volt magyar kézen (Komárom, Pétervárad, Arad és Munkács), augusztus végére már csak Komárom és Pétervárad tudott az ellenséges sereggel szemben talpon maradni.

A tárgyalások tétje most már az volt, hogy a vár feladását az ország számára gyümölcsöző feltételekhez kell kötni. Klapkára és vezérkarára hárult a feladat, hogy olyan kompromisszumos megállapodást eszközöljenek ki, amely ezt biztosítja. Nem volt egyszerű helyzetben Klapka saját parancsnokaival szemben sem, hiszen azok is a legkülönbözőbb nézeteket vallották: voltak, akik a feltétel nélküli megadást, megint mások a végsőkig való ellenállást hangoztatták. A józan többség azonban a tisztességes feltételek melletti megegyezés híve volt. Az oroszok részéről **Nyikolaj Vasziljevics Iszakov** (1821–1891) volt a tárgyaló partner, aki ugyan a megbízatásának megfelelő szigorral igyekezett a megbeszéléseket irányítani, de a szavak mögött egyre inkább érezni engedte növekvő rokonszenvét a magyarok és a magyar ügy iránt. Hamary visszaemlékezéseiben több helyen utalt arra, hogy mindkét táborban kölcsönös volt a hadifoglyokkal szembeni emberséges bánásmód. **Haynau** a komáromi vár alatt kapta kézhez az aradi tábornokok halálos ítéletét, amelyet már csak aláírásával kellett szentesítenie. Az aradi foglyok reménykedtek, hogy ha Klapka feladja a várat, akkor az ő ítéletüket is enyhíteni fogják. Ilyen súlyos lélektani nyomás alatt nem volt más választása Klapkának, mint elfogadni a feltételeket, amelyekben már sem az általános amnesztiáról, sem az aradi elítéltekről nem ejtettek szót, mint ahogyan azt Klapka egy előző tervzetben kidolgozta. Az okirat Komárom védőinek és polgári lakosságának fizikai és anyagi sértetlenségét szavatolta.

Hamary emlékiratának legmegrendítőbb fejezetei azok, amelyekben a vár átadásának hivatalos formai menetét követi nyomon. Az erődítmény kiürítése október 2-án kezdődött meg, a katonák rendezetten, saját törzstisztjeik vezetése alatt távoztak.

Hamary emlékiratának legfőbb erénye a tényszerűség, elsősorban az események minél objektívebb bemutatására törekszik, ő maga szinte észrevétlenül a háttérben marad. Ilyen módon könyve a komáromi vár néhány sorsfordító hetének dokumentumgyűjteménye lett, amelyben betűhíven leközli a kormánybiztosi, várkormányi és hadseregarancsnoki hivatalos hirdetések, jelentések, tudósításokat. Magáról, feladatairól csupán néhány oldal terjedelemben ír. Innen tudjuk meg, hogy tűzmesteri posztján kívül a vele csaknem egy idős **Krivátsy József** (1825–1903) alezredes mellett teljesített írónoki munkát. Krivátsy – hasonlóan több magas rangú tiszthez – gyengén tudott magyarul, ezért Hamary fogalmazta meg helyette leveleit, utasításait, jelentéseit. Felettese olyan bizalommal viseltetett Hamary iránt, hogy nem egyszer olvasatlanul látta el kézjeggyével az elé tett iratokat. Tetszését váltotta ki Hamary lelkesedése. Krivátsy választotta ki Hamaryt arra a megtisztelő, ám igen veszélyes feladatra is, hogy híreket szerezzen az Újvidék szomszédságában lévő Péterváradról. Nem rajtuk múltott, hogy a parancsnokság két másik hadnagyot küldött el a felderítésre.

Sajnos az orvosi vonatkozásokat illetően is meglehetősen szűkszavú Hamary. Nem szól a sebesültek ellátásáról, ez hol, milyen körülmények között történt. Egy esetben közöl számadatot, amikor szeptember elején 3000 sebesültről tesz említést. Csak körvonalakban említi, hogy a beteg-

ellátás központja a komáromi kórház volt, de természetesen a csapattesteknél is voltak seborvosok. Utal arra is, hogy szívesebben szolgáltak a csapatoknál, mint a kórházban. Az egészségügyi ellátással kapcsolatban is inkább azokat a lazaságokat említi meg Hamary, amelyek már az utolsó hetek bomló fegyelmének a rovására írhatók. Így pl. külön rendeletben kellett Klapkának szabályozni, hogy egyetlen orvos se hagyja el a várost, mivel fegyveres harcokra és ennek következtében a sebesültek számának növekedésére lehetett számítani. Gondokat okozott, hogy a zászlóaljához beosztott orvosok inkább beteget jelentettek. Éppen ezért előfordult, hogy mintegy 400 sebesült orvosi segítség nélkül maradt. Klapka megszégyenítő megrovásban részesítette a magukat „kávéházi múlatással” kúráló, álbeteg orvosokat.

Hamary gyakran idéz részleteket a „*Komáromi Lapok*” című haditudósító lapból. Komárom ugyanis a hadisajtó egyik legfontosabb központja volt, a „*Komáromi Lapok*” jószerivel nem csupán a blokád alatt tartott város egyetlen hírforrása, de a szabadságharc utolsó hadi újságja is volt.

Hamary igen színes, gazdag életműve bizonyítéka annak, hogy a forradalomnak és szabadságharcnak nem csupán mártírookra, de jó hazafiúi érzülettel munkálkodó túlélőkre is szüksége volt.

IRODALOM

1. Az aradi vértanúk. 1. köt. Összegyűjt., bev., jegyz.: *Katona Tamás*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1979. pp. 6–13. 18–19, 42–43.
2. *Hamary Dániel*: Komáromi napok 1849-ben Klapka György honvédtábornok alatt. Pest, Heckenast, 1869. 135 p.
3. *Horváth Mihály*: Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. 3. köt. 2. kiad. Budapest, Ráth Mór, 1871–1872.
4. A magyar sajtó története. II/1. 1848–1867. Szerk. Kosáry Domokos, Németh G. Béla. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985. pp. 283–286.
5. A magyarországi hadjárat 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról. Szerk.: *Katona Tamás*. Budapest, Európa K., 1988. pp. 30–33, 414–456.
6. A szabadságharc története Pákozdtól Világosig 1848–1849. Szerk.: *Bona Gábor*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1998. pp. 265–269.
7. *Szilágyi Sándor*: A magyar forradalom férfiai 1848/49-ből. „A magyar forradalom napjai július elsője után” szerzőjétől. Pest, Heckenast, 1850. pp. 203–205.
8. *Szilágyi Sándor*: A magyar forradalom napjai július elsője után. Pest, Heckenast, 1849. pp. 41–42, 82–85, 96–103.